Kinds härad

251. Finnekumla sn, kyrkan

Pl. 193

Litteratur: T 120. P. J. Lindahl, Odat. anteckning i ATA; N. G. Djurklou, Antiqvitetsintendentens berättelse 1869, s. 195 (ATA), Strödda anteckningar om Kinds härad (i: SFT 3, 1876–78, s. 159f.); G. Brusewitz, Minnesblad 1875, s. 46 (hs i Göteborgs historiska museum), Brev t. B. E. Hildebrand $^{13}/_{6}$ 1876, $^{12}/_{1}$ och $^{6}/_{3}$ 1877 (ATA), Göteborgs Musei Tjugofemårs-Berättelse [1861–1886] (1888), s. 97; H. Hildebrand, Några ord om Vestergötlands äldre medeltidskonst (i: SFT, 5, 1882–84, s. 256), Sveriges medeltid 3 (1898–1903), s. 486; E. Fischer, Den västgötske stenmästaren Andreas och hans verk (i: Tidskrift f. konstvetenskap 1918, s. 26f.); Jubileumsutställningen i Göteborg 1923, Vägledning (1923), nr 123; H. Jungner, Anteckningar $^{8}/_{7}$ 1936 (ATA); S. A. Hallbäck, Medeltida dopfuntar i Sjuhäradsbygden (= Från Borås och de sju häraderna 1966), s. 20f., 125, 148.

Äldre avbildningar: Djurklou, teckning i a.a. 1869; Brusewitz, teckning (ATA), d:o i Minnesblad 1875, s. 47, samt i »Teckningar af Medeltids- och Kyrkoföremål» (Göteborgs historiska museum); Hildebrand a.aa.; S. Welin, träsnitt i T 120; Fischer a.a.; Hallbäck a.a.

I Finnekumla kyrka står en medeltida dopfunt signerad med runor. Funten tillhör sedan 1876 Göteborgs historiska museum, inv.nr 288. Den har emellertid av museet år 1954 deponerats i kyrkan och är sålunda åter i bruk på sin ursprungliga plats.

Den nuvarande kyrkan, som är byggd av sten med västtorn av trä, bevarar i långhusets västra del murar från en romansk stenkyrka.

I kyrkoinventarierna 1819 och 1830 är dopfunten omnämnd, men runinskriften är icke noterad. N. G. Djurklou fann den — efter anvisning av dåvarande amanuensen P. J. Lindahl, som 1866 hade observerat den — år 1869 i vanvård ute på kyrkogården, där den troligen hade hamnat i samband med ombyggnadsarbetena 1855: »Kyrkan eger en gammal dopfunt aftecknad å pl. 46 hvars ena hälft var till finnandes utmed norra kyrkomuren och den andra utanför materialboden. Foten har kring nedre kanten en runristning af 5 tums höga runor». Ännu i juni 1876 befann den sig i samma belägenhet. G. Brusewitz skriver nämligen till riksantikvarien B. E. Hildebrand den $^{13}/_{6}$ 1876: »Finnekumla kyrkas dopfunt, som jag ... begärt få köpa, har en kort runskrift på foten, hvilken jag dock så mycket mindre kunnat läsa, som den ligger till en del under jord. Skulle runskriften utgöra ett hinder för Kongl. Akad. att bevilja inköpet — ehuru jag högel. skulle önska det kunde låta sig göra, emedan Göteborgs Museum icke ännu eger något äkta runminnesmärke — så frågas, om icke funten åtminstone kunde få mottagas på deposition. Ty att lemna den qvar, der den nu är, vore det värsta man kunde göra, då vanvården gått ända derhän, att funtskålen ligger kullstjelpt bland sopor vid vestra gärdesgården och foten sammaledes ett godt stycke derifrån vid den norra.» Kort därefter, 1876, skänktes den på tillskyndan av häradshövding V. C. Olivecreutz och med Vitterhetsakademiens medgivande av församlingen till museet.

Sandsten. Total höjd 85 cm, cuppans diameter 66 cm. Cuppan är cylindrisk. Dess utsida täckes av ett ringflätningsmönster i låg relief och bottnen utvändigt av reliefhuggna, uppåtriktade, fjälliknande blad. Den har uttömningshål. Foten är rund, profilerad och bär nederst en signatur i runor. Runorna äro djupa och tydliga, höjden 10–11 cm.

Inskrift:

ɑtreos : - æe
5

»Andreas gjorde(?) (funten).»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 1 **a**, 2 **t** och 5 **o** ha ensidiga bistavar. Nedtill till vänster om hst i 1 **a** finns ett litet urfall av samma slag, som förekommer i samband med några av de andra runorna — till vänster om 4 **e** och r. 7 samt invid första leden i 6 **s**. 3 **r** har öppen bst. 4 **e** är stungen med ett kort tvärstreck; detsamma gäller 9 **e**. Sk efter 6 **s** består av två djupa punkter. R. 7 har utseendet ᛉ (**k**? **g**?); i jämnhöjd med det föregående skiljetecknets nedre punkt finns till vänster om hst i r. 7 en vågrät, bistavsliknande, smal skåra, som ej är huggen. 8 **æ** har dubbelsidig bst, något kortare till höger om hst. Efter 9 **e** har icke funnits ristning.

Inskriften är fullständig. Dess första ord, r. 1–6, är mansnamnet *Andreas*, i runskrift känt bl. a. från Vg 91, 202, 252 (Gällstadsfunten). Runföljden 7–9 är oklar till form och innehåll. Förmodligen föreligger här en otillfredsställande skrivning för verbformen *gærðe*, som man finner på Gällstadsfunten (**kærþe**). Så har också Djurklou resonerat: »Om flera runmynder funnits kan ej med visshet sägas. Inskriftens ofullständighet tyder derpå, men några spor derefter woro ej märkbara och de repor som funnos tycktes ej vara mejselns verk. Emellertid ser man af namnet att äfven här en Andreas och troligtvis samme man, som i Gällsta varit nämnd och deraf kan man möjligen äfven sluta att det följande varit **kærþi** eller kanske äfven **kærþi·kar**.» Brusewitz föreslår däremot en läsning av r. 7–9 som **okæ** och tolkar dem som namnet Åke. För en sådan uppfattning finns ej täckning.

Det råder ingen tvekan om att *Andreas* är funtmästaren här liksom beträffande Gällstadsfunten. Man känner dessutom ett femtontal osignerade dopfuntar, som ha utgått ur samma verkstad. Bland Andreasfuntarna finnas två olika typer, den fyrsidiga, som Gällstadsfunten representerar, och den runda, som Finnekumlafunten tillhör. Mäster Andreas' verksamhet synes huvudsakligen ha varit förlagd till bygden kring Åsundens södra ända. Finnekumlafunten har på konsthistorisk grund tidfästs till »slutet av 1100-talet» (Fischer) eller »omkr. 1200» (C. R. af Ugglas). Runinskriften är väl förenlig med en sådan datering.

252. Gällstads sn, kyrkan. Nu i Statens historiska museum

Pl. 193

Litteratur: Kyrkoinventarium 1830 (ATA); N. G. Djurklou, Antiqvitetsintendentens berättelse 1869, s. 191f. (ATA), Strödda anteckningar från Kinds härad (i SFT 3, 1876–78, s. 159f.); Kyrkostämmoprotokoll $^{16}/_{5}$ 1870 (avskr. i ATA); R. Rabe, Skrivelse t. B. E. Hildebrand $^{15}/_{11}$ 1870; H. Hildebrand i SFT 5 (1882–84), s. 256, Sveriges medeltid 3 (1898–1903), s. 486f.; H. Rydh i J. Roosval, Dopfuntar i Statens historiska museum (1917), s. 46f.; J. Roosval, Die Steinmeister Gottlands (1918), s. 218; E. Fischer, Den västgötske stenmästaren Andreas och hans verk (i Tidskrift för konstvetenskap 1918, s. 26f.); Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden (1920), s. 98f.; O. Sjögren, Sverige 3 (1921), s. 223; Norges innskrifter med de yngre runer, utg. ved M. Olsen, 1 (1941), s. 58 not 1 (uttalande av H. Jungner); S. A. Hallbäck, Medeltida dopfuntar i Sjuhäradsbygden (= Från Borås och de sju häraderna 1966), s. 19f., 125, 153.

Äldre avbildningar: Djurklou, teckning i a.hs; Hildebrand a.a. 1898–1903; Rydh a.a.; foto i ATA (återgivet i NIyR 1, s. 59); Hallbäck a.a.

I Statens historiska museum förvaras under inv.nr 4472 en med runor signerad dopfunt, som tidigare har tillhört Gällstads kyrka.

Den nuvarande kyrkan byggdes 1824 gemensam för Gällstads och Södra Säms församlingar på platsen för den samtidigt raserade gamla kyrkan i Gällstad. Södra Säms gamla kyrkobyggnad fick däremot stå kvar och tjänstgöra som magasin. Nu är den ruin. En del av Södra Säms kyrkoinventarier flyttades till den nya kyrkan i Gällstad, en del försåldes på auktion. Sålunda upptagas i Gällstads kyrkas inventarium 1830 två dopfuntar: »1 Dopfunt af Telgsten fyrkantig, står i tornförstuga. 1 d:o från Sem. Rund. Ingendera begagnas.» Den sistnämnda är identisk med den, som nu har sin plats i Gällstads kyrka, och som i ett visitationsprotokoll för Södra Säms kyrka den $^{23}/_{5}$ 1819 (Landsark. i Göteborg, sign. Gällstad N: 1) benämnes »Dopfunt af Telgsten, 8-kantig». Dess grundform är nämligen åttkantig och materialet är kalksten. Den härrör från 1600-